

Ajuntament
de Barcelona

Exposició

La ciutat davant la càmera

Imaginaris urbans al s. XIX

17 de juny - 23 d'octubre de 2022

Casa Vidal-Quadras des del passeig de la Muralla de Mar, c. 1860. AFB. Autoria desconeguda

Dossier de premsa

Arxiu Fotogràfic
de Barcelona

Presentació

L'Arxiu Fotogràfic de Barcelona presenta l'exposició "La ciutat davant la càmera. Imaginaris urbans al s.XIX" que està comissariada per la historiadora de l'Art Núria F. Rius.

L'arribada de la fotografia a Barcelona el 1839 va coincidir amb un procés intens de transformació urbana de la ciutat. Des d'aquell moment, la fotografia hi va prendre part: va promoure motius i punts de vista que, paulatinament, anirien sedimentant el discurs sobre la nova realitat urbana del mil vuit-cents.

No obstant això, la ciutat no és l'única que es va transformar, també ho va fer la mateixa fotografia: apropiant-se de la tradició de les arts i incorporant els nous recursos visuals de la càmera i altres tecnologies del segle XIX.

L'exposició està integrada per més de 100 originals d'època del fons de l'AFB. En vitrines es mostra material original i àlbums fotogràfics de l'època.

Es presenta també una publicació digital en versió en català i en versió en castellà sobre l'exposició que es mostrarà al web de l'AFB i al web de publicacions de l'Ajuntament de Barcelona.

L'exposició es pot visitar del 17 de juny fins al 23 d'octubre de 2022 en horari de dilluns a dissabte de 10 a 19 h i diumenges i festius de 10 a 14 h (excepte 24 de juny).
Entrada lliure.

Platja de Sant Bertran, portal de Santa Madrona i baluard del Rei des del Morrot, 1852. AFB. Franck de Villecholle

Exposició

La ciutat davant la càmera. Imaginaris urbans al s.XIX

17 de juny - 23 d'octubre de 2022

Organització

Arxiu Fotogràfic de Barcelona. Institut de Cultura. Ajuntament de Barcelona

Comissariat

Núria F. Rius

Lloc

Arxiu Fotogràfic de Barcelona

Plaça Pons i Clerch, 2, 2a planta

www.barcelona.cat/arxiufotografic

[@arxiufotograficbcn](https://twitter.com/arxiufotograficbcn)

Horari de visita

De dilluns a dissabte de 10 a 19 h i diumenges i festius de 10 a 14 h (excepte 24 de juny)

Entrada lliure

Servei de premsa

Mariona Teruel

Tel. 93 256 34 20

arxiufotograficdifusio@bcn.cat

Disposeu d'imatges i dossier de premsa en el següent enllaç:

<https://eicub.net/share/service/publicSite?node=workspace://SpacesStore/5a2f5dbe-1a13-41c6-b791-c6a540dc238c>

Gran Teatre del Liceu, c.1873
AFB. Marcos Sala

Introducció

Al segle XIX, Barcelona va experimentar una modificació profunda en la seva forma urbana i en el seu cos social. Darrere d'aquests canvis hi ha imaginari procedents del liberalisme, la modernitat industrial, l'historicisme medieval o el lleure urbà. I l'invent de la fotografia hi va tenir un rol crucial. Va contribuir a dissenyar modes de representació i repertoris visuals que van ser portadors dels nous valors que definirien allò barceloní i modern al vuit-cents.

Lluny d'actuar com un simple mirall, la fotografia dotava d'entitat visual un seguit de discursos sobre Barcelona que acabarien arrelant gràcies a la circulació de les imatges i a la seva sedimentació col·lectiva. Per fer-ho, al llarg del segle, la fotografia va desplegar estratègies de representació diverses: en relleu, pintoresca, monumental, descriptiva, aèria o informativa, per esmentar-ne algunes. Es mesclaven possibilitats específiques de la càmera amb altres llenguatges visuals que eren coetanis: les vistes òptiques, els gravats romàntics o el dibuix de crònica informativa, entre altres.

Tot això fa evident la relació estreta que es va establir entre la definició de la nova Barcelona, predominantment burgesa, i la seva representació visual al segle XIX. La fotografia va tenir un paper rellevant en aquests processos, que no eren merament visuals, sinó sobretot socials, polítics i culturals.

Les Drassanes de Barcelona, c.1855. AFB. Autoria desconeguda

La ciutat neoclàssica

A la tardor del 1839, i amb motiu de l'arribada del nou invent de la fotografia a Barcelona, la Reial Acadèmia de Ciències Naturals i Arts va organitzar una demostració pública del seu funcionament al pla de Palau. L'elecció d'aquest indret per a la primera fotografia de la ciutat no és casual. Des de finals del segle XVIII, s'havia convertit en el cor de la Barcelona burgesa. Gaudia d'un projecte urbanístic d'eixamplament i d'un important conjunt monumental. Per tot això, ja feia uns anys que era motiu recurrent als gravats d'artistes estrangers, així com d'estudiants de la Llotja, que hi practicaven l'ús de la càmera obscura, el dibuix i l'aquarel·la.

La fotografia, una tècnica nova de representació de la ciutat, seguia el patró que trobava establert. Els fotògrafs hi elaboraven vistes del conjunt monumental i les rodalies del port i la muralla de Mar, però també dels nous habitatges i les zones de socialització a l'entorn de la Rambla, promoguda arran de la desamortització eclesiàstica. En les seves imatges, com en la majoria dels gravats de l'època, hi predominen els espais oberts, les avingudes en perspectiva i una mirada monumental marcada per l'ordre i la claredat. Tot i que, en alguns casos, trobem fotografies que, repetint el motiu visual, proposen una representació on s'eliminen els trets pintorescos i narratius i es miren, de manera més propera, descriptiva i directa, trets d'aquesta modernitat urbana, com era la nova arquitectura d'habitatge burgès. Finalment, i de manera més excepcional, els fotògrafs del segle XIX també es van fixar en la ciutadella militar per copsar-ne el conjunt i, amb el pas del temps, el seu desmantellament.

La Ciutadella ,1874. AFB.Joan Martí

Pla de Palau. La Llotja de Mar, c.1860. AFB. Autoria desconeguda

La ciutat panoràmica

Un dels motius visuals més comuns del gravat de viatge del principi del 1800 és la vista panoràmica de viles i ciutats, que permetia als espectadors fer-se una primera impressió del lloc, abans d'accedir-hi a través d'altres imatges fragmentàries, de carrers i detalls arquitectònics. En el cas de Barcelona, la muntanya de Montjuïc es va convertir en l'indret predilecte des d'on es podia retratar la silueta urbana i el seu entorn natural, i la fotografia va incorporar aquest recurs narratiu des de l'inici.

Però amb l'avenç del segle, la vista panoràmica es va transformar a poc a poc en un tret distintiu del llenguatge fotogràfic, ja que el sentit de la mateixa panoràmica va canviar. Una de les raons d'aquest canvi va ser la modificació d'escala de ciutats industrials com Barcelona, que estaven en transformació permanent, tant en l'àmbit urbà com social. La càmera permetia, ràpidament i amb detall, produir visions de conjunt noves, fetes des d'indrets alçats, com ara terrats i campanars. La panoràmica feia possible percebre la ciutat, en vies de modernització, amb distància, a la vegada que convidava els espectadors a entretenir-se a identificar allò que reconeixien en carrers i edificis. Era un tipus d'imatge que alliberava els espectadors dels seus límits físics i els permetia alçar-se sobre la ciutat, posant l'ull allà on hi havia hagut la càmera. La compactació de l'espai, convertit ara en una fotografia bidimensional, i el plaer de la lectura de l'entramat urbà, eren alguns dels motius més valorats en una època en què les experiències del viatge i la visió virtuals tenien molta popularitat, tant en l'àmbit de les imatges com en el de la literatura.

Vista de la ciutat des de Montjuïc, c.1870. AFB. Autoria desconeguda

La ciutat històrica

El procés de canvi que vivia la ciutat industrial va anar acompanyat d'una nova sensibilitat cap als vestigis arquitectònics del passat. La idea de progrés demanava assenyalar un temps històric que era anterior i diferenciat. La demolició d'edificacions antigues per reformes urbanes o la seva destrucció a causa d'avalots i revolucions també va promoure un interès per tot allò que desapareixia o estava a punt de desaparèixer.

A Barcelona, aquest passat es feia evident en edificis, sobretot, d'origen medieval, que ara són concebuts com un exemple material de la dimensió històrica de la ciutat i el seu esplendor sociopolític en aquell temps. Al segle XIX, el repertori fotogràfic entorn de l'historicisme medieval era molt voluminós, però assenyalava sempre els vestigis, religiosos o civils, més útils per explicar la genealogia de la ciutat. Per això cal singularitzar-los a través de la imatge, fer-los visibles gràcies a noves vistes i perspectives. Així ho il·lustren alguns dels elements arquitectònics més representats, com són els campanars de les diverses esglésies de la ciutat. Són les estructures més altes, i la fotografia contribueix a fer-los visibles d'una manera neta i clara, en diàleg amb el seu entorn urbà contemporani.

Vista de Ciutat Vella des d'un terrat del carrer de Ferran. c.1860. AFB. Autoria desconeguda

Catedral de Barcelona. Façana principal, abril del 1887. AFB. Autoria desconeguda

La ciutat enderrocada

Una forma de definir la ciutat moderna al segle XIX és des de l'enderroc. La destrucció de muralles i carrers antics afirmava, de manera implícita, la idea d'extensió i progrés, amb noves possibilitats d'infraestructures i condicions d'habitabilitat. En aquest context, la fotografia funcionava, cada vegada més, com un utensili de registre i documentació. Al darrere, hi havia la creença que entre realitat i imatge es produïa una analogia visual que era objectiva i neutra.

A Barcelona, l'enderroc de les muralles es va dur a terme en diferents fases, entre el 1854 i la dècada del 1880. En el transcurs d'aquells anys, la fotografia va elaborar-ne imatges d'estils diversos, però, amb el temps, es va imposar el documental, que contrastava amb la mirada més nostàlgica i costumista pròpia del dibuix i l'aquarel·la. Això evidencia que, en les imatges de la ciutat, més que la realitat en si mateixa, són els valors associats a cada llenguatge el que les caracteritza.

Enderroc del baluard del Rei de la muralla, c.1888. AFB. Autoria desconeguda

La ciutat industrial

La fotografia es va obrir a nous temes i punts de vista a mesura que es van imposar noves formes d'utilitzar-la amb l'avenç del segle XIX. D'uns inicis molt vinculats al gravat i la pintura, a poc a poc, la representació fotogràfica de la ciutat es va anar sofisticant, al mateix temps que la càmera assumia nous rols estètics i discursius, com ara el del progrés tecnològic. En aquest sentit, la consolidació de l'ús de la càmera fotogràfica com un dispositiu de documentació amb un clar estatut probatori va reforçar la seva presència en espais nous com l'administració i l'empresa. En molts d'aquests casos, la imatge es complementava amb informació escrita i xifres que indicaven dimensions, com una manera de potenciar la idea de progrés en l'evolució material i tecnològica de la ciutat. Aquí, la funció de la fotografia, a més d'evidenciar o constatar, era representar la mesura.

En el pla estètic, la conseqüència és que la fotografia va contribuir a normalitzar visualment els materials industrials, les noves estructures arquitectòniques i d'enginyeria, així com la maquinària pesada i els nous mitjans de transport, com el ferrocarril. Bé per interessos administratius, bé per interessos publicitaris, en el darrer quart de segle van proliferar imatges que, si bé algunes es van traduir en forma de gravat en la premsa industrial, podem afirmar que són un producte eminentment fotogràfic.

Estació del Morrot, c.1870. AFB. Antoni Esplugas

La ciutat de 1888

Si hi ha un esdeveniment que va posar de manifest el rol de la fotografia a l'hora de definir Barcelona al segle XIX, va ser, sens dubte, l'Exposició Universal del 1888. Els preparatius en urbanisme, arquitectura, relacions institucionals i públic van suposar un augment de vistes fotogràfiques de la ciutat sense precedents. Sobretot, vistes dels nous espais que al llarg del segle havien esdevingut paradigmàtics de la ciutat i que es combinarien amb d'altres de la Barcelona monumental i històrica, així com de les noves atraccions urbanes impulsades amb motiu de l'esdeveniment. Per tant, l'Exposició Universal és una cruïlla on es troben temes i esquemes de representació dels primers temps de la fotografia amb nous interessos i fórmules visuals que són pròpies dels canvis experimentats per Barcelona al llarg del segle.

D'entre el corpus fotogràfic del 1888, destaca la sèrie de Pau Audouard entorn del recinte firal del parc de la Ciutadella, sobre el qual en va obtenir l'exclusiva fotogràfica, mentre que altres professionals sortejaven les diverses restriccions per fotografiar els pavellons de l'Exposició. També, trobem que la fotografia va començar a interessar-se pels fets d'actualitat, i es va acostar a la crònica informativa, que fins llavors havia estat a càrrec dels dibuixants.

Passeig de Colom. Hotel Internacional 1888. AFB. Centro Fotográfico

La ciutat de l'atracció

L'Exposició Universal del 1888 va reunir, al seu voltant, diferents novetats urbanístiques i atraccions per a l'entreteniment ciutadà. Dues de les més populars van ser l'edificació del Monument a Colom, concebut per l'arquitecte Gaietà Buïgas i Monravà, i l'atracció del Globus captiu, que, situat fora del recinte del parc de la Ciutadella, oferia la possibilitat de copsar Barcelona des del cel.

El fotògraf Antoni Esplugas va dedicar sèries fotogràfiques a totes dues atraccions, amb desenes d'imatges. En aquestes, el fotògraf va realçar, sobretot, les estructures i els materials constructius, és a dir, la seva condició tècnica i innovadora. Va aprofitar les possibilitats que li brindava la bastida i les dimensions colossals del monument. També, l'altitud extraordinària que ambdues atraccions havien assolit.

Construcció del monument a Colom, 1888
AFB. Autoria desconeguda

Exposició Universal de Barcelona. Globus captiu
1888. AFB. Antoni Esplugas

La ciutat de l'Eixample

Durant el primer mig segle de fotografia a Barcelona, la càmera es va centrar gairebé només en la Ciutat Vella. Deixant de banda algunes excepcions com els àlbums de Joan Martí i de F. J. Álvarez, no va ser fins cap al 1880 que l'Eixample va adquirir entitat urbana i va esdevenir rellevant per a la fotografia. Així, doncs, a la producció abundant de vistes de Barcelona promoguda des de l'Exposició Universal, aviat es van incorporar, com a nous temes, els primers trams urbanitzats d'aquesta àrea.

Les vistes sobre l'Eixample es van enfocar, sobretot, en el seu avenç urbanístic i arquitectònic. També, en l'activitat que, paulatinament, es va anar entreobrint al voltant de l'habitatge, l'oci i el comerç de la zona. L'urbanisme burgès, caracteritzat per espais amplis i lluminosos, així com llargues avingudes, estava, de fet, molt influenciat per nocions de visualitat, com ara transparència, ordre, equilibri i línies de fuga. La seva representació fotogràfica era, per tant, una juxtaposició de criteris espacials i visuals compartits.

Construcció de l'Edifici Històric de la Universitat de Barcelona, 1865. AFB. Marcos Sala

Plaça de Catalunya. A primer terme, el Círculo Ecuestre Barcelonés; a l'esquerra, el Panorama Waterloo; al fons La Pajarera i el passeig de Gràcia, 1888-1890. AFB. Autoria desconeguda

Passeig de Gràcia, c.1887.AFB. Pau Audouard

La ciutat excepcional

En el darrer terç del segle XIX la indústria fotogràfica havia evolucionat prou perquè els fotògrafs disposessin d'emulsions més sensibles i, per tant, més ràpides. Això va permetre escurçar els temps d'exposició i poder copsar la vida al carrer. Aquests canvis tecnològics van fer possible la fotografia d'esdeveniments, tot i que ja feia anys que la premsa local recorria al gravat, sovint a partir de fotografies, per il·lustrar les notícies de la ciutat.

Un exemple paradigmàtic d'aquesta tendència és la nevada que va caure sobre Barcelona el febrer del 1887. Nombrosos fotògrafs i periodistes de revistes il·lustrades van sortir als carrers per retratar-la. La cobertura gràfica va ser extraordinària en diferents mitjans, tot combinant fotografies i dibuixos. Els llocs i els punts de vista reiteraven la tradició fotogràfica que s'havia anat forjant al llarg del segle, però el sentit de la imatge resultava molt diferent. Ara, l'objectiu era representar la ciutat a través de l'accident, de l'alteració, precisament, de la seva fesomia habitual. Es tractava de repetir la imatge recognoscible de Barcelona per captar-ne l'aspecte més nou i sorprenent.

Nevada a Barcelona. Pati de l'Hospital de la Santa Creu, 10-11 de febrer de 1887. AFB. Antoni Esplugas

La ciutat de la multitud

En la fotografia urbana del segle XIX, la ciutadania hi apareixia amb comptagotes. Un sector d'aquesta ja tenia un altre espai de representació, com les galeries de retrat. D'altra banda, la ciutat —com a ens polític, històric i productiu— es definia per mitjà de l'urbanisme, l'arquitectura, el monument i la tecnologia. Però al darrer terç del segle això va fer un tomb. La població de Barcelona havia crescut en més de mig milió d'habitants. I les reformes urbanístiques, deixant de banda l'especulació immobiliària, havien contribuït al sanejament i a la disminució de la densitat de població. La imatge fotogràfica de Barcelona, en conseqüència, va començar a representar la multitud com un nou tret definidor de la ciutat. El seu protagonisme va prendre forma en espais d'oci, en esdeveniments massius i al carrer. Tècnicament, la fotografia, ara sí, disposava de procediments fotoquímics gairebé instantanis: la multitud, el moviment i l'acció es van convertir en una realitat que la càmera podia copsar, sense que el moviment dels individus resultés un inconvenient.

Arribats a aquest punt, la fotografia va prendre el relleu al dibuix com a nou llenguatge de la crònica i el relat realista, i es va apropar a formes de representar la ciutat ja eminentment fotogràfiques, amb gairebé tot a punt per a la cultura visual popular i de masses del segle XX.

Passeig de Colom, 1888. AFB. J. E. Puig

Frontó Barcelonès, c.1900. AFB. Antoni Esplugas

Publicació digital

L' exposició es complementa amb una publicació digital "La ciutat davant la càmera. Imaginaris urbans al s.XIX" que es pot consultar al web de l'Arxiu Fotogràfic i al web de publicacions de l'Ajuntament de Barcelona.

Inclou un text:

- *La ciutat davant la càmera. Imaginaris urbans al s.XIX*

Autora: Núria F. Rius, comissaria de l'exposició.

Coordinació, realització i disseny de la publicació digital:

Títol: La ciutat davant la càmera. Imaginaris urbans al s.XIX

Pàgines: 132

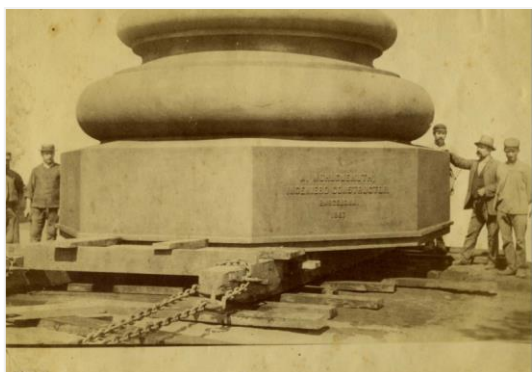
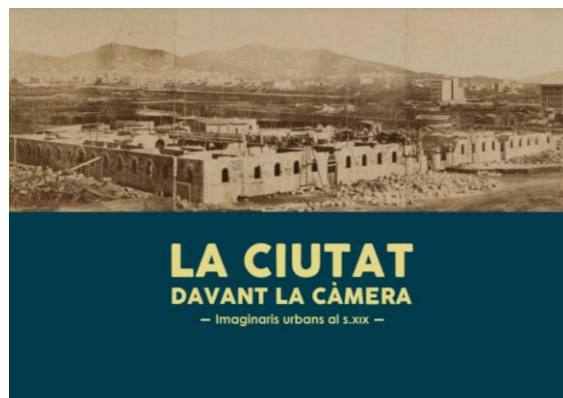
Fotografies: 104

Idiomes: versió en català i versió en castellà

Text: Núria F. Rius

Disseny i maquetació: Julia Rubé Rivarola. Tinta en lata

Correcció lingüística: Linguaserve. SL

Construcció del monument a Colom
1888
Autoria desconeguda
Col·lecció del perfil·la sobre paper de 1875

Crèdits exposició

La ciutat davant la càmera. Imaginaris urbans al s. XIX

17 de juny – 23 d'octubre de 2022

Organització

Arxiu Fotogràfic de Barcelona. Institut de Cultura. Ajuntament de Barcelona

Cap del projecte

Oleguer Benaiges, director de l'Arxiu Fotogràfic de Barcelona

Comissariat

Núria F. Rius

Assessorament i coordinació

Jordi Calafell / AFB

Rafel Torrella / AFB

Conservació preventiva

Rafel Torrella / AFB

Comunicació

Mariona Teruel / AFB

Digitalització

Jordi Calafell / AFB

Documentació

Montserrat Ruiz / AFB

Suport

David García / AFB

Montserrat Casanovas / AFB

Maria Mena / AFB

Administració

Elena Sigalés / AFB

Còpia digital

NIT New Image Texture SL

Disseny gràfic exposició i difusió

Julia Rubé Rivarola. Tinta en lata

Disseny i maquetació publicació digital

Julia Rubé Rivarola. Tinta en lata

Producció i muntatge exposició

Maud Gran Format S L

Prestadors

Arxiu Històric Ciutat de Barcelona (AHCB)

Assegurança peces

HISCOX S A

Emmarcament

Acutangle SL

Impressió postals

NAOP SL

Distribució postals

Quasar. Difusió cultural

Correcció lingüística i traduccions

Linguaserve Internacionalización de Servicios, SA

Agraïments

L'Arxiu Fotogràfic de Barcelona agraeix la seva col·laboració en aquest projecte expositiu a Núria Bosom de l'Arxiu Històric Ciutat de Barcelona, a Imma Navarro de l'Arxiu Nacional de Catalunya, a la Bibliothèque Nationale de France, a Lucila Mallart, a Jep Martí i a Pep Parer.

Aquesta exposició compta amb el suport del projecte d'investigació PGC2018-098348-A-100 (MCIU/AEI/FEDER, UE): «Prehistòries de la instal·lació: de l'interior eclesiàstic barroc a l'interior modern», de la Universitat Pompeu Fabra.

Patrocina**Col·labora**

